

Magyar huszárok idegen nemzetek szolgálatában

Írta: László József.

Hogy huszáraink világszerte micsoda hírt és dicsőséget szereztek a magyar névnek s hogy mekkora volt az a nyereség, amelyet a huszárság, mint a sorhadsereg kötelékébe felvett új csapatnem, a Habsburg-monarchia számára jelentett, azt legjobban az a hatás mutatja meg, amelyet huszárságunk fellépése a külföldön, az idegen államok uralkodóira, hadvezéreire és minden lakosára gyakorolt s amely — a kíváncsi érdeklődés, az elismerés, az álméltkodás árnyalatain keresztül — pár évtized leforgása alatt — az elragadtatás és a lelkesedés paroxismusáig fokozódott. Ahol a daliás magyar huszár megjelent, amerre bátorságát, ördögös ügyességét, vakmerőségét s a huszárkard élet Európa népei megismerték, ott szinte ellenállhatatlan erővel nyilatkozott meg azonnal a vágy is, hogy a huszárságot s vele együtt a huszáros szellemet és vitézséget az ország hadinépe közé átplántálják. Így az a magyar nép, amelynek a sorsa a török uralom s azt követő nemzeti szenvedések folyamán a legváltáságosabbra fordult, veszteségeiben is, elesettségében is hódítani tudott harci érényeivel s szenvedéseieért kárpótlást, erkölcsi ellenértéket kapott abban a dicsőségben, amelynek fénye a magyar huszár daliás alakja körül ragyogott.

Az idegen hadseregek huszárságának megszervezése nem mehetett végbe komoly nehézségek nélkül. Éppen azért, mert nem annyira a fegyvernem külsőségeinek átültetéséről volt szó, mint inkább annak a szellemnek és annak a harcmodornak a meghonosításáról, amelyet eltanulni és utánozni — magyar vérmérséklet nélkül — alig lehetett. Nem volt tehát más megoldás, magát a magyar katonát kellett megnyerni s gondoskodni kellett arról, hogy az új huszárcsapatoknak legalább a kereteit lehessen született magyarokból összeállítani. Magyar huszárok toborzására viszont csak két lehetőség kínálkozott. A semleges, vagy a Habsburgokkal szövetséges viszonyban álló országok uralkodói legtöbbszörre a *legális* utat választották s a magyar királytól esetről-esetre szabályszerű toborzási engedélyt kértek. A megoldásnak ez a módja, amely ma annyira különösnek és el-

képzelhetetlennek látszik, egy cseppet sem volt elképzelhetetlen abban a korban, amikor még mindig volt eset arra, hogy a küzdő seregek egy része valóságos bérleti szerződésekkel igénybevett külföldi ezredekben (Mietregimenter) állt. Természetes, hogy Mária Terézia az uralkodótársaitól érkező ilyen tárgyú megkereséseket tartós és nehéz háborúira való tekintettel nem igen vehette figyelembe (pl. 1741-ben a lengyel király kérelmét is kénytelen volt elutasítani), de az elutasításnak az volt a következménye, hogy az elutasítottak a toborzásban illegális eszközökhöz folyamodtak s *szökött* katonákat, vagy titokban, ügynökök segítségével kicsempészett huszárokat vett fel.

A külföldre szökött magyar huszárok száma a 17. század végén és a kuruc háborúk befejezése után meglehetősen nagy volt. Ezeknek a szökéseknek a magyarázatát sokszor a „dezertorok“ nyugtalan, kalandvágyó természetében találjuk meg. De a baj főoka mégis inkább az ország és a hadsereg akkori közállapotaiban rejlett. A Poroszországba menekült és ott betoborzott, nagyrészt protestáns vallású magyar huszárok közül pl. kihallgatásuk alkalmával sokan hivatkoztak arra, hogy őket ezredüknél a katolikusok miséjén való megjelenésre kényszerítették, hogy szentképek előtt le kellett térdelniök, stb., s hogy ezt hitbeli meggyőződésük, önérzetük és lelkiismereti szabadságuk kibírhatatlan sérelmének érezték. A szökevények másik része elhatározásának indokolásánál arra hivatkozott, hogy a magyar huszárezredekbe *idegen nemzetiségű tisztiket* osztottak be s azok alárendeltjeik nemzeti öntudatát és emberi méltóságát sértő durva bánásmódjukkal a helyzetet a magyar legénység számára elviselhetetlenné tették. Ezekhez az általános bajokhoz — különösen Mária Terézia korában — egy harmadik is járult, amelyről fentebb — a huszárezredek magyarságát tárgyaló fejezetünkben már megemlékeztünk s amely különösen a huszárezredek magyar *tisztikarát érintette*. Ez a baj abban az irányzatban jelentkezett, mely a huszárezredek — azok elnémetesítése érdekében — német származású, magyarul nem tudó tisztekkel igyekezett ellátni — ami természetesen csak a németül nem

tudó magyar huszártisztek sértő mellőzésével és háttérbe tolásával volt lehetséges. Az itt előfordult visszasságokat szembetűnően illusztrálja a híres magyar huszárcapitány, Werner Pál esete. Werner a Csáky huszárezredben 27 évi becsületes szolgálat után is csak kapitányságig vitte. Mikor aztán 1750-ben olyan német ember lett az őrnagya, aki mint újonc tiszthelyettes akkor lépett az ezredbe, amikor ő már kapitány volt — Werner elkeseredésében lemondott állásáról s a porosz hadseregbe vétette fel magát. Hogy a mellőzés milyen méltatlanul érte s hogy a császári sereg milyen derék tisztet vesztette el benne, az a hétéves háború folyamán tűnt ki igazán, amikor Werner a porosz hadseregben vitézségéért és eredményes szolgálati működéséért mindig soronkívül előléptetésben részesülve egészen az altábornagyságig vitte.

A magyar huszárok *kivándorlását* a XVII. század végén szintén maga a császári kormányzat indította meg azzal az intézkedésével, hogy a törökök kiűzése után szükségtelemmé vált belső végházakat lerontatta s azok addigi védelmezőit, az érdemes végbéli vitézeket, akik közt sok volt a huszár, ahelyett, hogy más véghelyekre telepítette volna át, egyszerűen elbocsátotta, sőt erőszakosan szétkergette. Nem jutott jobb sors osztályrészül a Thököly mezei hadaihoz csatlakozott magyar huszároknak és később Rákóczi Ferenc hadinépének sem.

A magyar vitéz, aki földjét, vagyonát a török dúlás idején vesztette el s már régóta a rosszul fizetett, zsákmányolásból élő „béres katonák“ sorának osztályosa volt, elhagyatottságában, gazdátlanságában nekiindult hát a bizonytalan jövőnek, hogy új hazát keressen magának, új életet kezdjen a szomszédos országok földjén, ott, ahol két erős karjával, vitézségével magának esetleg jobb egzisztenciát teremthetett. Ezek azok a szomorú idők, amikor a hazájuk földjétől búcsúzó kurucok bánatos éneke zeng a Kárpátokrengetegekben:

„Zöld erdő harmatát, piros csizmám nyomát,
Hóval lepi be a tél,
Hóval lepi be a tél.“

A kibújdosott és a szökött magyar katonák a szomszédos országok földjén már a XVII. század végén és a XVIII. század elején olyan nagy számban gyűltek össze, hogy belőlük ott már külön csapategységeket lehetett alakítani s uralkodók, hadvezérek szerencsésüknek tartották, hogy ezekből a szívesen látott jövevényekből saját zászlók alatt az első igazi huszárcsapatokat összeállíthatták. A dolgok idefejlődésének azonban — magyar, nemzeti szempontból — szomorú következményei voltak. Mivel a háborúk szinte szakadatlan sorban követték egymást Európa különböző

területein, olyan küzdelmek, amelyekben a Habsburg-dinasztia egy vagy más okból majdnem mindig érdekelve volt, megint be kellett következnie annak a sajnálatos, szomorú esetnek, hogy a csatamezőkön magyar magyarral mérte össze fegyverét. Különösen Mária Terézia háborúi emlékeztetnek azokról a kiméretlen, véres harcokról, amelyeket a különböző (francia, osztrák, porosz, bajor, stb.) lobogók alatt hadbavonult magyar huszárcsapatok vívtak egymással.

Magyar huszárokból idegen zászlók alatt önálló csapategységek legelőször *Franciaországban* alakultak. Ezeknek a megszervezését is kibújdosott és francia szolgálatba átlépett magyar huszártisztek vállalták magukra. Ez utóbbiak között legfontosabb szerepet játszott gróf Beresényi László, a „Nagy Beresényi Miklós“ egyetlen fia, aki a francia hadseregben — mint ismeretes — a tábornagyi rangig emelkedett. A francia lobogók alatt megszervezett huszárcsapatok közül elsőnek az az ezred vált be, amelynek magvát a höchstätti csata után a bajor választófejedelem seregéből átvett 300 főnyi huszárcsapat alkotta s melynek második parancsnoka a magyar *Ráttky György* ezredes volt. Ráttky ezrede (sorrendben a 4-ik) kiállta a próbát, s a legkülönbözőbb csatatereken végrehajtott vakmerő vállalkozásaival csakhamar olyan hírnévre tett szert, hogy egyik jelentésében maga a francia fővezér, Villars marsall is a legnagyobb dícsérettel emlékezik meg róla. „Tartozom neked azzal a biznysággal — írja a tábornagy — hogy nincsenek csapatok, melyek nagyobb bátorsággal, nagyobb veszélyek között szolgálnának, melyeket több puskalövés és több veszteség érne emberben és megölt lóban egyaránt. *Soha katonák nem hadakoztak jobban, mint ezek.* Adja Isten, hogy a mi lovasságunk is ugyanoly szellemmel bírjon, mint ezek.“ A parancsnokról, Ráttkyról szólva, elismerésének a következő, katonásan rövid, de tartalmas szavakban ad kifejezést „homme de mérite, sent bien son homme de condition, et s'expose beaucoup.“ (Érdemekben gazdag férfiú, meglátzik rajta, hogy nemes ember, sokszor kockáztatja életét).

Ebben a Ráttky-féle huszárezredben kezdte meg szolgálatát 1713 január 1-én alezredesi rendfokozattal a már említett Beresényi László gróf is, aki, mint huszárezredtulajdonos és huszárgenerális később (sírfeliratának verssorai szerint) „kedvence, dicsősége és reménysége“ lett a Lajosok hatalmas francia birodalmának. Egyik legkiválóbb fegyvertényét Beresényi az 1742. évi csehországi hadjárat folyamán vitte végbe, amikor a Prága falai közé szorult s végre sok veszteséggel onnan kitört francia sereg visszavonulását fedezte huszáraival s ezzel annak a hadmozdulatnak a sikerét biztosította, melyet sokan a század legkiválóbb stra-

tégiai teljesítményének tartanak a Xenophon híres anabázisával hasonlítanak össze. Érdekes véletlen, hogy Beresényi László, mint a franciaországi magyar huszárság parancsnoka ugyanabban az évben (1757) nyerte el a marsallbotot s érkezett el ezzel pályájának kulminációs pontjára, amikor idehaza Mária Terézia huszárjainak legjobbjai, Nádasdy és Hadik a Mária Terézia-rendben, amelyet a há-
lás királynő félig-meddig az ő kedvükért alapí-

alatt egymásután felállított 14 francia huszárezred közt ez a 3 ezred, Beresényi és a két Esterházy bizonyult legjobbnak, aminek beszédes bizonyítéka az is, hogy csak ez a három élte túl a nagy forradalom viharait s maradt meg, (mint 1., 2., ill. 3. huszárezred) egészen a világháború befejezéséig. Ezt a 3 ezredet erős magyar szellem hatotta át, s magyar eredetüknek, legénységük, tisztikaruk magyar elemekben való gazdaságának bizo-

Francia Beresényi-huszár Napoleon korában.

tott, életük, vitézségük és képességeik legszebb jutalmát kapták.

Beresényin kívül, akit Franciaországban ma is a francia könnyű lovasság megalkotójaként és minden huszártiszt példaképeként tisztelnek, még az ő két neveltje, az idősebb és az ifjabb Esterházy Bálint szerveztek a francia hadseregben maradó és nagy jövőre hivatott huszárezredeket. Az előbbi a Rodostóban elhalt híres Esterházy Antal gróf kuruc tábornok fia, az ifjabbik pedig ugyanannak unokája volt. Az „ancien régime“ ideje

nyítékát kell látnunk abban is, hogy bennük az eskütétel nyelve magyar volt egészen a forradalmi küzdelmek megindulásáig. Lám, a francia hadsereg magyar huszárai csaknem magyarabb légkörben éltek ott, a távol idegenben, mint Mária Terézia huszárai itthon, a magyar hazában, ahol a „Zugok“ német commandóra csinálták a „macesot“, a „contramacesot“, meg az „aufmacesozást.“ A francia nyelvhasználatban is megvan a nyoma annak a megkülönböztetésnek, amelyet a francia hadvezetőség az említett 3 ezred és a többi

huszárezredek között az előbbieket magyarságának, ill. magyar multjának feltüntetése céljából fenn tartani kívánt. A Beresényi és a két Esterházy alapította ezredek katonáit a franciák — a magyar elnevezés szerint — maguk is „huszár“-oknak nevezik és a kiejtéshez legjobban igazodó francia orthographiával „houzard“-oknak írják. A többi, nem magyar eredetű ezred huszárjait „hussard“-oknak írják, és a francia kiejtésnek megfelelően „üszár“-oknak nevezik. A francia huszárezredekben szolgált tisztek és legénység közül sokan bizonyára meghonosodtak Franciaországban s leszármazottaik, ha maradtak, ma is ott élnek. Sokan azonban kihasználták a francia-osztrák diplomáciai viszony megjavulásával nyíló lehetőségeket és visszatértek hazájukba. A hadilevéltár iratanyagában van adatunk arra, hogy 1752-ben egy Dudás András nevű obsitos közhuszár tért vissza „francia királyi szolgálatból“ magyar hazájába s jelentkezett a pozsonyi katonai hatóságoknál. Ismeretes, hogy 1759-ben maga Beresényi László gróf is „meggráciáztatta“ magát, és bár a Magyarországra való visszaköltözésre családi viszonyai miatt nem gondolhatott többé, nagyon örült az alkalomnak, hogy a 48 évvel azelőtt elhagyott magyar haza földjét, ifjúkori élményeinek színhelyét, ha csak rövid időre is, viszontláthatta. A Beresényi-huszárezred legénységének nagy része, bár annak soraiban magyar akkor már nem sok lehetett, a francia háborúk kezdetén szintén átpártolt a császár seregéhez s annak lobogói alatt harcolt tovább. Alig 100 Beresényi-huszár maradt meg a francia hadseregben, s a forradalmi kormány ennek a töredéknek a kiegészítésével szervezte meg az első számú francia huszárezredet, mely a maga körében szeretettel ápolta tovább az ezredalapító Beresényi László gróf emlékét. Az osztrák sereghez átpártolt Beresényi-huszárokból később a hadügyi kormány (más elemek hozzáadásával) könnyű dragoños-ezredet formált (1798), mely 1873-ban huszárezreddé (16.) alakult át.

Poroszországban az első huszárcsapatok megszervezése 1721-ben történt, de Nagy Frigyes trónralépte előtt a huszárok a porosz hadseregben jelentékenyebb szerepet nem játszottak. A Frigyes Vilmos által magyar szökevényekből megszervezett első porosz „huszárezred“ voltaképpen még az „ezred“ nevet sem érdemli meg, amint hogy a porosz hivatalos stílus is erről az ezredről szólva maga is csak a „Husaren-Corps“ elnevezést használja. Frigyes Vilmos halálakor 2 ilyen huszártestület állt fenn a porosz hadsereg kötelékében s ez a két testület együtt mindössze 9 svadront tett ki. Csak a mollwitzi csata, s általában az első sziléziai háború hadieseményei győzték meg a poroszokat igazán és végleg ennek a magyaros csapatnemnek nagy hasznáról és fontosságáról. Nagy

Frigyes meg is kezdte nyomban (még 1741-ben) a huszárezredek szaporítását, azok számát az első két év alatt 7-re, 1773-ban pedig 10-re növelte, úgyhogy vetélytársát, a Habsburg-uralkodót még ezen a téren is hamarosan túlszárnyalta. Frigyesnek nagy gondja volt arra, hogy magyar huszárjai jól érezzék magukat az ő zászlói alatt. Kiismerte a magyar jövevények természetét s ahhoz a lehetőség szerint alkalmazkodni kívánt. Ezért természetesen fenntartotta, sőt nyomatékos formában megújította atyjának azt az 1715-ből származó rendelkezését, amely megköveteli, hogy „a tisztek és egyéb előjárók a magyar huszárok önértetét soha meg ne sértsék, velük igazságos szigorral bánjanak ugyan, de soha se bántásák őket lealázó szidalmakkal és még kevésbé ütlelegésekkel.“ 1759-ben pedig eltiltotta huszárezredekben a többi csapattestnél szokásos közös zsákmánypénztárak rendezését is, s elrendelte, hogy a huszár azt, amit kardjával az ellenségtől elhódított, minden levonás és minden akadékoskodás nélkül magának tarthassa meg.

Az, hogy az ő huszárainak ruházata a Mária Terézia hadseregében szolgáló magyar huszárok egyenruhájához hasonlított, Frigyes szintén ki tudta használni a maga előnyére. Sokszor megtörtént, hogy a még meglévő jelentéktelen különbségeket is megszüntette s huszárjait az ellenséges vonalakon „osztrák“ egyenruhában küldte át fontos, chiffrirozott jelentésekkel a szövetséges seregekhez. Azt az előadást azonban, hogy egy alkalommal ilyen öltözetben az egész Ziethen-ezredet át tudta csempészni az ellenséges vonalakon, a hadtörténelmi anekdoták közé tartozó mesének kell tekintenünk.

Ismeretes, milyen jó eredményt tudott elérni Frigyes huszárezredeinek magyarokkal való kiegészítésében azzal az eljárásával, hogy a béke rövid ideje alatt (1743-ban) bécsi követét toborzó ágensnek használta fel, azt a határozott utasítást adva neki, hogy a Bécsben tartózkodó, vagy oda érkező huszártiszteket a porosz hadseregbe való átlépésre iparkodják rábeszélni. Ugyanilyen megbízást kaptak Frigyesztől annak a katonai misszióknak a tagjai is (Bornstedt ezredes és társai), amelyet a porosz király ravasz színleléssel haditapasztalatok gyűjtése céljából küldött át 1743 március 25-én a magyar királynő küzdő seregeihez.

Az a kérdés merülhetne fel mármint, hogy milyen hivatalos álláspontra helyezkedett a Frigyeshez átpártolt magyarok dolgában maga Mária Terézia és kormányzata. 1744 május 13-án egyik rescriptumában még erősen hangsúlyozza a királynő, hogy a szolgálatából kilépni óhajtó tiszteket erőszakkal visszatartani nem akarja, de még ugyanazon a napon sürgősen elrendeli, hogy az úgynevezett „porosz önkénteseket“ a küzdő hadseregek

körében megtérni tovább nem szabad. (Az idegen hatalmak számára toborzó biztosokat, — ha még ilyenek felbukkannának — le kell tartóztatni). — Ugyanazon év szeptember 15-én kelt pátensével pedig hazatérésre szólítja fel a porosz hadseregben szolgálatot vállalt összes volt tisztjeit és katonáit, kijelentvén, hogy azokat, akik a felszólításnak nem engedelmesskednek, vagyonelkobzással fogja sújtani. Vagyis addig, amíg Frigyessel békében élt (1742 jún. 11—1744 aug.), Mária Terézia szemet húnyt az események felett, hiszen Poroszország semlegességének biztosítása az akkori helyzetben kétségkívül minden áldozatot megért, de mikor Frigyes 1744 augusztusában a háborút újra megkezdte, előzékeny magatartásának ő is végetvetett s a béke éveiben bekövetkezett bajokat szerette volna kényszerrendszabályokkal egy csapásra megszüntetni. Ez persze nem sikerülhetett s ha voltak is visszatérők, a kivándoroltak legnagyobb része megmaradt Nagy Frigyes szolgálatában továbbra is. Még olyanok is, akik — mint Dabasi Halász Zsigmond — nagy birtokokat vesztek el idehaza. Halász a második sziléziai háború folyamán különösen nagy sikerrel harcolt Nagy Frigyes oldalán s legjobban a Striegau melletti csatában tüntette ki magát (1745 május 4.), ahol túlnyomórészt magyarokból álló ezredével a szászokat megfutamította, egész tüzérségüket elfogta, s ezzel a csata sorsát is eldöntötte.

1757-ben Halász mégis visszatért hazájába s az ügyében lefolytatott vizsgálat során jelentést tett arról is, hogy a volt magyar huszártisztek közül kik vannak még porosz szolgálatban. Részint az ő vallomásából, részint a különböző helyeken őrzött egykorú feljegyzésekből állítottuk össze azokat az alábbi adatokat, amelyek a porosz hadseregben szolgált legkiválóbb magyar huszártisztek pályafutásáról adnak rövid tájékoztatást.

Ruesch Tivadar János 1741-ben a Pestvármegey-féle huszárezredben szolgált. Porosz szolgálatba 1743-ban lépett át, ahol ezredesi rangot kapott és 1744 március 10-én a „fekete huszárok“ ezredének parancsnoka, 1750-ben pedig tábornok lett. Erdemeiért a porosz király 1753-ban bárói rangra emelte. 1762-ben kegydíjjal elbocsátott.

Székely Mihály már 1741-ben mint az újonnan felállított Bronikowsky-huszárszvadronok egyik kapitánya szerepel. 1742-ben a csaslai csatában tanúsított vitéz magatartásáért őrnagyi rangot kapott. 1750-ben ezredtulajdonos lett. 1758-ban tábornokká lépett elő s még ugyanabban az évben elbocsátatta magát. Az a Székely Frigyes János, aki 1762-ben mint törzskapitány a Rüsche (Ruesch) huszárezredben szolgált, valószínűleg a fenti Mihály fia volt.

Strozzi, akiről először, mint a Mária Terézia zászlói alatt küzdő szabadcsapatparancsnokok egyiké-

ről volt szó, csapatának feloszlata után, 1746-ban az erdélyi Kálnoky-huszárok regimentjében lett kapitány. Porosz szolgálatba 1748-ban lépett át más 3 tisztjársával együtt. Alezredesséig vitte és 1757-ben azért, mert az osztrákok a tetscheni kastélyban eredményesen megrohanták, alacsony kegydíjjal a szolgálatból elbocsátott. Condottiere-típusú ember lehetett.

A győri születésű *Werner Pál*, akiről fentebb már szintén megemlékeztünk, 1741-ben a Csáky-huszárezredben szolgált, ennek az 1741 óta Nádasdyról elnevezett ezrednek az irataiban neve 1748-ban található meg utoljára. Említettük fentebb, hogy meg nem érdemelt mellőztetése miatt állásáról lemondott és a porosz hadseregbe vétette fel magát, ahol 1751-ben már mint a porosz királyi Wechmar-huszárezred alezredese szerepel. 1757-ben ezredes és az említett huszárezred parancsnoka, 1758-ban tábornok, 1761-ben pedig altábornagy lett. Sziléziai (pitschiner) birtokán halt meg 1785-ben 78 éves korában. Werner a porosz királynál mindvégig nagy kegyben állt és annak egyik legjobb lovastisztje volt. 1758-ban megszerezte a „Pour le Mérite“ érdemrendet is.

Kőszeghy Ferenc Károly 1761-ben a porosz Kleist-huszárezred kapitánya volt. 1743-ig a magyar királynő hadseregében szolgált, de 1744-től kezdve már az összes hadjáratokat Frigyes lobogói alatt küzdötte végig, s végül ezredes és a Czetteritz-huszárok parancsnoka lett. 1758-ban ő is megkapta a „Pour le Mérite“ érdemrendet.

Kováts Mihály a legkalandosabb és a leghínyatottabb életű magyar huszártisztek közé tartozott, s életpályájának tanúsága szerint a küzdelmeket kereső, a polgári élet csendes, egyszerű keretei közé beilleszkedni nem tudó, nyugtalan véréű katona tipikus mintaképe. 1746-ig mint kornétás a jáász-kún huszárezredben szolgált, akkor a porosz hadseregbe lépett át s ott 6 esztendeig *legénységi sorban* teljesített szolgálatot. Azt a rangot, amelyben Mária Terézia lobogói alatt harcolt, Frigyes-től csak 1752-ben kapta meg. További öt év múlva (1757-ben) hadnaggyá (Second-Lieutenant) lépett elő s ugyanabban az évben a gothai csatában súlyosan megsebesült. 1759-ben a Kleist-ezredből kiszakított (kb. 80 főből álló) különítmény parancsnoka lett, azé a szvadroné, amelyet a hivatalos levelezések ettől kezdve sokszor „Kowats-sches Corps“ névvel említenek.

A kis portyázó különítményt Nagy Frigyes 1760-ban egy két szvadronból álló nagyobb egységgé bővítette ki, mely ettől kezdve a „Kleist-sche Frei-Husaren“ elnevezést viseli s amelyben Kováts Mihály, mint Rittmeister, a 2. szvadron parancsnoka lett.

Világosan nem látható okok miatt Kováts 1761 nyarán a porosz szolgálatot is otthagya, (egyes

források szerint a Czetteritz-huszárok ezredéből szökött meg) és a lengyel királynak ajánlotta fel szolgálatait. Utját — úgy látszik — Magyarország felé vette, mert 1761 május 21-én Késmárkon elfogták és a pozsonyi, majd a bécsi katonai hatóságoknak adták át. Az ellene lefolytatott eljárás egy év múlva felmentő ítélettel végződött s nemcsak sequestrált vagyonát kapta vissza, hanem tekintélyes „consolatio“-ban is részesült: a királynő főstrázsamesternek (örnagy) nevezte ki s még évi 500 forint kegydíjat is adományozott neki. Körülbelül 15 évet töltött Kováts ezekután Magyarországon s ez idő alatt könnyelmű gazdálkodásával meglehetősen súlyos bonyodalmakba keveredett. (Mintha csak órá gondolt volna Nagy Frigyes, mikor a seregében szolgáló magyar huszártisztekről szólva, a braunschweig-wolffenbütteli hercegnek 1760-ban a következőket írta: „mit den Officieren habe ich die böse Erfahrung gemacht, dass die meisten derselben schlechte Sparmeister und unruhige Köpfe sind.) 1776-ban Kováts — észrevétlenül — megint elhagyta hazáját és a hatóságok tanukihallgatások útján csak utólag tudtak meg róla annyit, hogy Amerikába utazott és ott hadiszolgálatba lépett.

Úgy is történt. Kováts az amerikai szabadságharcosok seregéhez csatlakozott s ott gróf Pulaski Kázmérnak, a lengyel szabadsághősnek ajánlatára Washingtontól 1778-ban ezredesi kinevezést kapott. Mint ezredes, Kováts a Pulaski-légió parancsnoka lett s annak élén a következő évben, 1779 május 11-én a Charlestown mellett vívott kisebb ütközetben hősi halált halt. A várost ostromló angol haderőkhöz tartozó Skelli örnagy másnap, amikor Kováts Mihály elestének hírért vette, ezt írta be a hadi-naplójába: „elesett a Pulaski-légióból az a tiszte, aki a legkitünőbb volt azok közt, akik felett a lázadók egyáltalán rendelkeztek.“

Kováts Mihály emlékét az amerikai magyarok, amint halljuk, ma is nagy szeretettel ápolják s körükben a szabadsághős emléke iránti kegyelet és tisztelet érzéseinek ápolására pár évvel ezelőtt hazafias társaság, a newyorki „Kováts ezredes-társaság“ alakult.

Hogy mennyi lehetett a porosz hadseregben szolgáló magyar huszárok száma, azt ma már megállapítani nem lehet. Egy azonban bizonyos. Frigyes számítása bevált és a magyar huszárok hamisítatlan, kitünő lovasszellemet honosítottak meg a poroszországi huszárezredekben. Ezt maguk a német történetírók is szívesen elismerik. „Az a rendkívüli hírnév, — írja a német szakemberek egyike — amelyre II. Frigyes király huszárjai, különösen a hétéves háború folyama alatt valóban nagyon érdemesekké tették magukat, később a béke napjaiban is, folytonosan buzdítólag hatott a huszárokra és fenntartotta köztük azt a harcias szellemet, amely a csapatok háborúban való értékének alapja.

Mindenki, aki huszár volt, kötelezve vélte magát arra, hogy rendkívüli merészséggel és néha bizony bolondos tettekkel is (tolle Streiche), úgynevezett „huszártiklikkel“ bizonyítsa a huszárságra való rátermettségét és szinte csodálatos volt az a jelenség, hogy a huszár egyenruha felöltésével mintegy a huszárszellem is megszállta az embereket.“ A német író azonban itt nem említi — még pedig bizonyára szándékosan, — hogy ez a különleges huszárszellem csak addig élt a porosz királyok ezredében, amíg annak igazi hordozói, a magyar huszárok ott nem hiányoztak. Amint ezek lassan-lassan elfogytak, elenyészett velük az igazi huszárszellem is és a porosz huszárság aranykorának fénye, ragyogása visszahívhatatlanul, végleg elenyészett. „Meghala Hectorral Trója is.“

A francia és a porosz példát követve, a XVIII. század vége felé, vagy a XIX. század elején csaknem az összes európai uralkodók megszervezik a maguk huszárcsapatait. Ezek mindegyikébe magyar elem — természetesen — nem juthatott, s talán éppen ez a magyarázata annak, hogy ez a magyaros csapatnem meggyökeresedni nem mindegyik hadseregben tudott. Azok az államok, amelyeknek hadseregeiben a huszárság, mint csapatnem, hosszabb-rövidebb időre meghonosodott, a következők: Oroszország, Lengyelország, Svédország, Dánia, Bajorország, Württemberg, Baden, a szász-weimari hercegség, Cassel, Hessen-Darmstadt, Hannover, Anglia, Szászország, Nassau, a német egyházi fejedelemségek, Hollandia, Portugália, Spanyolország, az itáliai államok közül: Modena, Piemont, Nápoly, az egyházi állam, Sardinia, a balkáni államok egy része és Japán.

Nem hiányoztak a magyar huszárság képviselői a XVIII. és a XIX. század nagy európai, amerikai és afrikai szabadságharcainak a küzdőtereiről sem. Sőt a vállalkozó szellemű, kalandvágyó elemek kivették részüket az amerikai polgárháború és a mexikói nemzetközi vállalkozás küzdelmeiből is. Ezekben a háborúkban a magyar huszár ugyanaz maradt, aki volt idehaza: a bátorság, a rettenthetetlen vitézség mintaképe. Gróf Benyovszky Móric a lengyel csatamezőkön, Kováts Mihály, Polecki János, gróf Benyovszky Ferenc, Zágonyi Károly, Figyelmessy Fülöp az északamerikai háborúk viharai között, Luzsénszky Félix a délafrikai háborúk szabadságharcában a magyar vitézség példaképei, a magyar huszárdicsőség messze földön megcsodált, halhatatlan emlékü hirdetői voltak. Bennük éppúgy, mint a honi föld védelmében küzdő, itthon maradt huszárbajtársaikban a meggyőződés élő erejével hatott, munkálkodott Zrínyi tanítása: „Minden dolog e világon valami módon instituáltatik, azzal tartatik és conserváltatik. Valamely ország fegyverrel nyeretett, fegyverrel oltalmaztatik.“